

DŁUGI WIEK XIX W MUZYCE
PYTANIA – PROBLEMY – INTERPRETACJE

NARODOWY
INSTYTUT
FRYDERYKA
CHOPINA

INSTYTUT SZTUKI
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Warszawa 2020

Recenzje naukowe

dr hab. Małgorzata Komorowska, dr hab. Anna Ryszka-Komarnicka

Redakcja

Małgorzata Sulek, Grzegorz Zieziula

Redakcja pomocnicza

Ewa Bogula, Ewa Chamczyk

Korekta językowa

Anna Kaniewska

Redaktor prowadząca

Ewa Bogula

Skład przykładów nutowych

Grzegorz Żórawski

Korekta przykładów nutowych

Ewa Chamczyk

Projekt graficzny okładki

Marta Buchowiecka, White Boat Graphics & Media

Skład, łamanie oraz przygotowanie do druku

Pracownia DTP Aneta Osipiak-Wypiór

Druk i oprawa

Zakład poligraficzny Sindruk

© Copyright by Narodowy Instytut Fryderyka Chopina,
Warszawa 2020 and Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2020

ISBN NIFC: 978-83-959167-5-5

ISBN IS PAN: 978-83-66519-11-4

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

Dziedzictwo
Muzyki Polskiej

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....	7
-------------------	---

DZIEŁA ZAPOMNIANE I NA NOWO ODKRYWANE

JAKUB CHACHULSKI

Opera komiczna – komedioopera – melodramat.

<i>O gatunkach muzyki scenicznej w twórczości Józefa Elsnera</i>	13
--	----

MAŁGORZATA SUŁEK

<i>Szeńskiowskie partytury Stanisława Moniuszki</i>	39
---	----

GRZEGORZ ZIEZIULA

Teatr muzyczny młodego Moniuszki w świetle zachowanych źródeł

<i>i w zwierciadle spektakli współczesnych: pytania i dylematy</i>	67
--	----

EWA BOGULA

Elementy uniwersalne i cechy idiomu polskiego

<i>w koncertach fortepianowych Henryka Melcera</i>	91
--	----

MIŁOSZ BAZELAK

<i>Via crucis – Lisztowskie „dzieło wieczności”?</i>	113
--	-----

MATERIAŁY DO DYSKUSJI

RYSZARD DANIEL GOLIANEK

<i>Pojęcie muzyki polskiej: w poszukiwaniu adekwatnego kryterium</i>	131
--	-----

NIEZNANE KARTY KOMPOZYTORSKICH BIOGRAFII

MATEUSZ MELSKI

Maurycy Karasowski jako wiolonczelista i kompozytor 157

EWA CHAMCZYK

Apolinary Kątski – uczeń Niccolò Paganiniego? 181

WIKTORIA ANTONCZYK

*Petersburski wilnianin Cezar Cui, jego francusko-litewskie korzenie
i związki z polską kulturą muzyczną* 199

MUZYKA – KULTURA – ŻYCIE SPOŁECZNE

MAŁGORZATA WOŹNA-STANKIEWICZ

Za mundurem dźwięki sznurem... Krakowska muzyka w czasach autonomii 215

MAGDALENA OLIFERKO

*Recepcja Chopina oraz kompozytorów z jego artystycznego milieu
jako świadectwo życia społecznego w pierwszej połowie XIX wieku* 255

MICHAŁ JACZYŃSKI

Stylizacje muzyki żydowskiej w dziewiętnastowiecznym teatrze polskim 277

MICHAŁ BRULIŃSKI

*Muzyczna Podróż do Kalopei, czyli kilka refleksji nad światem dźwięków
w utopijnej powieści Wojciecha Gutkowskiego* 297

NOTY O AUTORACH 313

SPIS ILUSTRACJI 319

INDEKS OSOBOWY 321

WPROWADZENIE

Stworzona przez Erica Hobsbawma przed przeszło trzema dekadami kategoria „długiego wieku XIX”¹, obejmująca swym zasięgiem okres od wybuchu Wielkiej Rewolucji Francuskiej (1789) po wydarzenia I wojny światowej (1914–1918), intensywnie eksploatowana na polu nauk historycznych i kulturoznawczych, jest coraz częściej wykorzystywana do opisu zjawisk z zakresu historii muzyki. Jej poznawczy potencjał ma także kluczowe znaczenie dla badań nad polską kulturą muzyczną. Rozpiętość czasowa kategorii „długiego wieku XIX” niemal idealnie pokrywa się z liczącym aż 123 lata okresem zaborów (1795–1918), który, jak wiadomo, odcisnął niezatarte piętno na naszej historii, kulturze i mentalności, a jego skutki są odczuwalne do dziś. Silnie uzależnione od ówczesnych uwarunkowań historycznych, ukształtowane wówczas paradygmaty oświeceniowy, romantyczny, pozytywistyczny i modernistyczny, będące swoimi przeciwieństwami, ale i dopełnieniami, wyznaczyły ściśle określone kierunki myślenia o rzeczywistości społecznej oraz o funkcjonowaniu w jej obrębie sztuki narodowej.

Mimo bezsprzecznie fundamentalnego wpływu twórczości powstałej w „długim wieku XIX” na ukształtowanie się rozpoznawalnego obrazu sztuki polskiej w naszej ojczyźnie i poza jej granicami, w naszych badaniach muzykologicznych ostatnich dekad zauważalne było swoiste przeprofilowanie kierunków zainteresowań naukowych na muzykę dawną. Przełomowe dokonania przedstawicieli reprezentujących

¹ Zob. Eric Hobsbawm, *Wiek rewolucji: 1789–1848*, tłum. Marcin Starnawski, Katarzyna Grzywacz, Warszawa 2013; idem, *Wiek kapitału: 1848–1875*, tłum. Marcin Starnawski, Warszawa 2014; idem, *Wiek imperium: 1875–1914*, tłum. Marcin Starnawski, Warszawa 2015.

różne ośrodki akademickie w zakresie badań nad twórczością staropolską, na które składają się między innymi niezwykle cenne edycje źródłowo-krytyczne, wydobywające na światło dzienne i przywracające do repertuaru muzycznego nieznane nam lub przez wieki zapomniane kompozycje, a także ujęte w rozlicznych monografiach ustalenia obalające utrwalone stereotypy myślenia o twórczości i życiu muzycznym dawnych epok, wymusiły konieczność napisania nowych podręczników historii muzyki tamtych czasów.

Świadomi wieloletnich zaniedbań w zakresie badań nad muzyką polską „długiego wieku XIX”, podjęliśmy kroki mające na celu – w naszej opinii niezwykle potrzebną – konsolidację szeroko rozumianego środowiska historyków muzyki XIX wieku, reprezentujących wszystkie generacje, różne ośrodki naukowe i odmienne perspektywy badawcze. Ich pierwszymi efektami były *Sympozja historyków muzyki XIX wieku* organizowane już dwukrotnie w marcu 2019 i 2020 roku przez wydawców tej publikacji – Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk pod patronatem Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina.

Niniejszy tom – mamy nadzieję, że jeden z wielu – jest pierwszą materialną manifestacją istnienia w Polsce takiego kręgu zainteresowań badawczych. Niedoścignionym wzorem i punktem odniesienia pozostaje dla nas wypracowana niegdyś formuła *Szkiełców o kulturze muzycznej XIX wieku* redagowanych przez Zofię Chechlińską w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, stanowiących wówczas przegląd najważniejszych i najbardziej aktualnych ustaleń badawczych na temat twórczości muzycznej XIX wieku. Tę słuszną i imponującą swoim rozmachem ideę sprzed lat chcielibyśmy niniejszym tomem wskrzesić i godnie kontynuować.

Tom podzielony został na cztery uzupełniające się części oddające specyfikę prowadzonych w Polsce badań nad kulturą muzyczną „długiego wieku XIX”. Na pierwszą z nich, zatytułowaną *Dzieła zapomniane i na nowo odkrywane*, składają się teksty autorstwa Jakuba Chachulskiego, Małgorzaty Sułek, Grzegorza Zieziuli, Ewy Boguli i Miłosza Bazelaka, prezentujące nieznany współcześnie romantyczny repertuar muzyczny lub też ukazujące utrwalone już w artystycznym obiegu kompozycje w zupełnie nowym ujęciu. Część druga, *Materiały do dyskusji*, którą w całości wypełnia mający skłaniać do refleksji tekst Ryszarda Daniela Goliańka, poświęcona jest ciągle aktualnemu pyta-

niu o status i wyznaczniki muzyki polskiej. Trzecie ogniwo tomu, opatrzone tytułem *Nieznane karty kompozytorskich biografii*, stanowią teksty Mateusza Melskiego, Ewy Chamczyk i Wiktorii Antonczyk, poświęcone wybranym aspektom ciągle jeszcze niedostatecznie rozpoznanych życiorysów dziewiętnastowiecznych twórców. Zamykająca tom część *Muzyka – kultura – życie społeczne* obejmuje teksty Małgorzaty Woźnej-Stankiewicz, Magdaleny Oliferko, Michała Jaczyńskiego i Michała Brulińskiego, podejmujące zagadnienia dziewiętnastowiecznej twórczości muzycznej w kontekście szeroko rozumianej kultury artystycznej i życia społecznego tamtej epoki.

Realizacja naszych działań nie byłaby możliwa bez wsparcia życzliwych nam osób, w stronę których kierujemy szczególne podziękowania: Zofii Chechlińskiej, Ewy Dahlig-Turek, Magdaleny Dziadek, Pawła Gancarczyka, Ryszarda Daniela Golianka, Małgorzaty Komorowskiej, Remigiusza Pośpiecha, Barbary Przybyszewskiej-Jarmińskiej, Anny Ryszki-Komarnickiej, Małgorzaty Sieradz, Renaty Suchowiejko, Kamili Stępień-Kutery, Artura Szklenera, Marcina Wąsowskiego, Elżbiety Witkowskiej-Zaremby, Małgorzaty Woźnej-Stankiewicz i Aliny Żórawskiej-Witkowskiej.

Mamy nadzieję, że niniejszy tom prezentujący wyniki najnowszych ustaleń badawczych polskich „dizniewiemistów muzycznych” – jak żartobliwie zwykliśmy siebie określać – będzie stanowił zacznik do podejmowania dalszych, długofalowych badań nad muzyką polską i obcą w perspektywie „długiego wieku XIX”.

Zespół Redakcyjny